

Buurtarcheologie in Oss

Horzak-bewoners op zoek naar hun prehistorische burens

Auteurs

Krijn Boom is promovendus aan de Faculteit Archeologie, Universiteit Leiden. Hij voert het onderzoek uit naar de sociale impact van archeologische publieksactiviteiten. **Monique van den Dries** is universitair hoofddocent archeologisch erfgoedmanagement aan de Faculteit Archeologie. Zij begeleidt de stageopdrachten van de erfgoedstudenten en het promotieonderzoek van Krijn Boom.

Bijna iedereen heeft wel eens een archeologische tentoonstelling of een (pre)historisch park bezocht. Zo niet in Nederland, dan wel tijdens een vakantie ergens op de aardbol. Maar hoeveel mensen kunnen zeggen dat ze aan een archeologische opgraving hebben meegedaan, dat ze vondsten hebben gedaan, sporen hebben opgetekend of scherven hebben gewassen? Dat zijn er maar heel weinig, want slechts sporadisch zijn hier mogelijkheden voor. Toch blijkt uit onderzoek dat menig een zo'n ervaring zou willen opdoen als de kans er is. Deze discrepantie verbaasde twee studenten archeologisch erfgoedmanagement aan de Leidse Faculteit Archeologie. Ze leerden in de collegebanken alles over *community archaeology*, dat vooral in Engeland, Australië, de Verenigde Staten en Canada populair is, maar zagen geen toepassingen in de Nederlandse praktijk. Ze trokken de stoute schoenen aan en mochten als stageopdracht een participatieproject op poten zetten. Na een paar vergeefse pogingen bij gemeentelijke archeologen in de omgeving van Leiden vonden ze in Richard Jansen, gemeentearcheoloog in Oss en docent aan de Faculteit Archeologie, een geïnteresseerde partner om een meegraafdag te organiseren. En aldus geschiedde in de Osse nieuwbouwwijk Horzak.

Meegraaven in de Horzak

De aanleg van de Horzak is jarenlang vergezeld gegaan van archeologisch onderzoek, dat in samenwerking tussen de gemeente en de Universiteit Leiden werd uitgevoerd. Regelmatig haalden opzienbarende resultaten de lokale en landelijke pers. Het rijke archeologische verleden van de wijk Horzak vindt zijn weerklank in straatnamen als 'IJzertijdlaan', 'Drenkkuil' en 'Zwervend Erf' en in speelse informatiepanelen die de unieke geschiedenis van het gebied belichten, maar ook het idee van een meegraafdag voor de nieuwe bewoners zag de gemeente wel zitten.

In juli 2013, na een informele informatiebijeenkomst, gingen in totaal zo'n dertig tot veertig bewoners aan de slag. Een dag lang deden ze alles wat archeologen normaal gesproken tijdens een opgraving doen en de studenten legden hun ervaringen vast. Om de ervaring te verduurzamen werden de verhalen en vondsten van de deelnemers tentoongesteld in het gemeentehuis en in een boekje dat ze allen kregen aangeboden.

De meegraafdag en de tentoonstelling trokken veel belangstelling, ook in de media (zie o.a. *Oss. Het Magazine* 10 (2013)). Het bleek een dusdanig succes dat het in de zomer van 2014 werd herhaald, met een nieuw team erfgoedstudenten. Dit keer grepen onderzoekers van de Faculteit Archeologie dit unieke evenement aan om de (po-

De Erfgoed Academie Brabant is het deskundigheidsprogramma van Erfgoed Brabant en is ontwikkeld voor professionals en amateurs die zich bezighouden met cultureel erfgoed, geschiedenis, identiteit, streektaal en volkscultuur in Brabant.

tentiële) impact van een dergelijke activiteit op de bewoners van de wijk in kaart te brengen. Het is onderdeel van een promotieonderzoek naar de sociale impact van archeologische publieksactiviteiten; ze worden vaak positief ontvangen, maar de effecten zijn zelden onderzocht. De onderzoekers willen weten wat participatie doet met de deelnemers en welke (sociale) baten tegenover de investering staan.

Sociale impact?

Voor het meten van de sociale impact werd een week voor de meegraafdag in juli 2014 eerst een enquête onder de wijkbewoners gehouden. Van de 184 huishoudens in de wijk deden 51 mensen mee aan het onderzoek, 75% vrouwen, 25% mannen. Een van de vragen was of de bewoners een meegraafdag een leuk idee zouden vinden. Maar liefst 94% van de ondervraagden stond er posi-

tief tegenover – een naar ons idee vrij hoog aantal. Mogelijk is dit cijfer beïnvloed doordat de bewoners geneigd zijn een sociaal correct antwoord te geven als ze door de gemeente worden uitgenodigd voor een evenement dat speciaal voor hen wordt georganiseerd. Het komt wel overeen met andere onderzoeken naar de belangstelling voor de archeologie, die doorgaans vrij hoog is. Zo'n 50% zei de meegraafdag daadwerkelijk te willen bezoeken, de overige participanten gaven aan op vakantie te zullen zijn of andere verplichtingen te hebben. De resterende 27% was simpelweg niet geïnteresseerd. Ook dit zien we

Volop belangstelling tijdens de meegraafdag in de Horzak. (Foto: Frank Zwinkels, Oss. *Het Magazine* 10 (2013))

De meegraafdag is een onderdeel van een groot archeologisch onderzoek dat gedurende 2013 en 2014 werd uitgevoerd. Bij dit onderzoek zijn vooral sporen en structuren uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd aangetroffen. Zo vonden de archeologen er bijvoorbeeld paalkuilen, waterputten en een greppelsysteem. Deze geven duiding aan waar de bewoning in dit gebied zich destijds bevond. Daarnaast zijn er ook sporen uit de IJzertijd en de Romeinse tijd gevonden.

vaker; er is doorgaans meer belangstelling dan daadwerkelijke participatie in evenementen en in, bijvoorbeeld, museumbezoek. Wel opmerkelijk was dat respondenten tussen de 20 en 40 jaar het meest geïnteresseerd waren. Dit staat haaks op de resultaten van grootschalige studies naar cultuur- en erfgoedparticipatie, waaruit blijkt dat doorgaans vooral jonge mensen (onder de 20) en ouderen (50 jaar en ouder) actief deelnemen. Mogelijk was de drempel voor jonge gezinnen in de Horzak laag, omdat de meegraafdag in hun eigen buurt plaatsvond en kinderen ook mee konden doen.

Op de vraag waarom men zou willen meedoen, noemde de meerderheid (68%) educatieve redenen; zo'n 30% gaf sociale redenen op: men vond

het bijvoorbeeld leuk om samen met andere wijkbewoners iets te kunnen doen. Slechts een enkeling gaf aan dat een dergelijke activiteit een positieve invloed zou kunnen hebben op hun welzijn. Opvallend genoeg was 76% van de respondenten wel van mening dat de meegraafdag een bijdrage zou kunnen leveren aan de sociale cohesie binnen hun nieuwe wijk.

Wat de uiteindelijke impact op de wijkbewoners zou zijn, kon alleen worden ontleend aan de deelnemers op de meegraafdag zelf. Hiervoor werden wederom korte enquêtes afgenomen bij de deelnemers. Alhoewel circa 25 personen langere tijd meededen, vulden slechts 15 personen de vragenlijst in. Van deze vrij kleine groep kwam een deel van buiten de wijk, waardoor de steekproef niet statistisch representatief is voor de bewoners van de wijk Horzak. Toch kunnen we er een paar interessante observaties aan ontleen. Zo gaven 14 van de 15 respondenten aan dat ze de dag vooral leerzaam vonden en 11 deelnemers (uit 12 respondenten) hadden het ook waardevol gevonden omdat ze andere mensen (wijkbewoners) hadden leren kennen. En hoewel weinig mensen het meegraven vooraf associeerde met een positief effect op hun welzijn, gaf 92% (11 uit 12 personen) toch aan dat ze de leuke buitenactiviteit goed vonden voor hun gezondheid. De algemene conclusie van de onderzoekers was dan ook dat de deelnemers de meegraafdag vooral positief hadden ontvangen en dat een dergelijke activiteit een sociale waarde kan hebben.

Het nut van buurtarcheologie

De meegraafdagen in Oss zijn eigenlijk geen echte *community archaeology*, als we de definitie en aanpak volgen die Stephanie Moser en haar collega's aan het begin van dit millennium hebben opgezet voor een project in Egypte en dat vaak als schoolvoorbeeld wordt gebruikt. In hun aanpak stond voorop dat de lokale bevolking een stem had in alle aspecten van het onderzoek en besluitvorming en dat het een duurzaam positief effect

zou hebben (bijvoorbeeld door de creatie van werkgelegenheid). Een dergelijke aanpak vindt in Nederland nog niet plaats en het bleek zeker ook voor het stageproject een brug te ver: meedoen is goed te organiseren, meebeslissen vergt heel veel meer - van alle betrokkenen. Bovendien bereik je een duurzaam effect zeker niet in een paar dagen. Toch bleek de aanpak zoals in Oss is toegepast en waar we het label 'buurtarcheologie' aan zouden kunnen hangen, een leuke manier om mensen te laten participeren in doorsnee archeologische onderzoeksprojecten zoals die nagenoeg dagelijks in heel Nederland plaatsvinden. Het was niet al te ingewikkeld en evenmin kostbaar om te organiseren. Sommige archeologen die deelnamen aan het project waren aanvankelijk wat sceptisch, maar ook zij vonden het gaandeweg steeds leuker worden. Er was een ontzettend leuke sfeer, waar ook het mooie zomerweer en de verkwikkende drankjes na afloop zeker aan bijdroegen. De bewoners genoten van het actief kunnen ervaren wat archeologen doen en de archeologiestudenten vonden het prachtig om de beginselen van het doen van archeologisch onderzoek, hun passie, te delen met andere geïnteresseerden. En voor de studenten erfgoedmanagement was het een leerzame ervaring met het opzetten van een participatieproject.

Ook voor de gemeente had het nut. Niet alleen levert het positieve media-aandacht op, het draagt voor buurtbewoners bij aan een gevoel van betrokkenheid bij hun wijk. Vooral in nieuwbouwwijken, die een (historische) identiteit nog moeten opbouwen en waar nog weinig sociale cohesie is, kan de interactie met het verleden via een meegraafdag zowel die identiteit helpen ontwikkelen als de buurtbewoners met elkaar in contact brengen. In Horzak gaf 48% van de respondenten aan nog niet of nauwelijks betrokken te zijn bij wat er in de wijk gebeurt, maar dat dit met behulp van de meegraafdag wel kon gaan gebeuren. Dit gold voor zowel jonge gezinnen als ouderen in de wijk. Het samen dingen doen gaf hen een gevoel van

Verkenning Community Archaeology

De Erfgoed Academie Brabant besteedt binnen de lijn 'Archeologie en Vrijwilligers' speciale aandacht aan vrijwilligers in de archeologie. Een van de speerpunten is het ondersteunen en beter toerusten van vrijwilligers en betrokken burgers als hoeders van het archeologisch erfgoed. In 2015 liet de Erfgoed Academie Brabant in dit kader een verkenning uitvoeren naar 'community archaeology': methodieken voor en praktijkvoorbeelden van participatie in de archeologie. De resultaten van deze verkenning zijn te vinden op: www.erfgoedbrabant.nl/archeologie-en-vrijwilligers. De resultaten van het archeologisch onderzoek in de Horzak zijn te bekijken via www.woneninhorzak.nl.

gemeenschappelijkheid en de archeologie voorzag in een gedeeld verleden.

Ten slotte was het ook voor ons als onderzoekers een leerzame les. Wij ontdekten dat een gemeente vanwege bovengenoemde sociale motieven interesse in dergelijke activiteiten kan hebben en dus bereid kan zijn om ze te faciliteren. De gemeente Oss droeg bijvoorbeeld bij in de vorm van communicatie en catering. Ze stuurden uitnodigingen naar de wijkbewoners, drukten informatiefolders en postertjes. Ook bekostigde men de tentoonstelling (met feestelijke opening), het tentoonstellingsboekje en de inzet van de gemeentelijk archeoloog.

Al met al hoeft het niet ingewikkeld te zijn voor de archeologische sector om burgerparticipatie te bewerkstelligen, ook al is het dan niet geheel volgens de 'schoolboeken'. Wat uiteindelijk telt, is het resultaat en dat de Nederlandse archeologie samen met haar stakeholders vormen van participatie vindt die bij de eigen manier van werken, eigen regelgeving en eigen maatschappelijke behoeftes passen. Buurtarcheologie zoals in Oss is toegepast, lijkt een prima vorm. ■